

3.1. Pedagogisen satutunnin konsepti

Pedagogisia satutunteja pidetään siksi, että niiden avulla tuetaan lasten taitoja ymmärtää ja jäsentää erilaisia kertomuksia. Pedagogisen satutunnin konsepti on siis kehitetty, jotta satutuntien sisältö vahvistaisi kertomuksen perusrakenteen hallintaa lukutaidon pohjana ja jotta tunneilla käytettävät menetelmät olisivat tähän tarkoitukseen mahdollisimman tehokkaita.

Kun pedagogisen satutunnin ohjaaja seuraa pedagogisen satutunnin konseptia, toisin sanoen kertaa tarinaa ohjeiden mukaan sekä kehollistaa lasten kanssa kohdan, joka aloittaa tarinan tapahtumat, hän varmistaa, että satutunnit täyttävät sen tehtävän, mikä niillä Lapin-mallin mukaisessa lukutaitoyhteistyössä on.

Pedagogisen satutunnin tarkoituksen kannalta tunnin tärkein osa on sadun kertaaminen kerronnan aikana ja sen päätyttyä. Ennen kuin satutunnilla on kuitenkaan edetty näin pitkälle, tarvitaan vaiheita, jotka ovat tärkeitä pääasiaan pääsemiseksi. Lapsia ei panna kuuntelemaan satua kylmiltään, vaan heille annetaan välineet osallistua kertomiseen ja ymmärtää kerrottu tarina. Pedagogiseen satutuntiin kuuluvatkin olennaisesti tarinaa ennakoivat ja selventävät esivaiheet.

Tarinan pohjustamisen lisäksi on tärkeää varmistaa, että olosuhteet satutunnilla ovat oppimiselle otolliset: riittävän “lämmittelyn” avulla ryhmässä saadaan aikaan tilanne, jossa jokainen voi turvallisesti keskittyä satuun ja siihen, mitä ohjaaja siitä kulloinkin nostaa esille. Varsinaisen oppimistavoitteen lisäksi pedagogisen satutunnin konseptin suunnittelua onkin ohjannut pyrkimys varmistaa työrauha sekä tunnille osallistuvalla lapsella että sitä ohjaavalla aikuisella.

Pedagogisen satutunnin kokonaisuuden tasolla lasten jaksamista ja keskittymistä voidaan tukea niin, että mikäli vain mahdollista, tunti jaetaan kahteen hiukan eri paikassa toteutettavaan osaan. Kun pohjustusvaihe tapahtuu esimerkiksi aulatilassa, ja itse satua ja sen kertaamista varten mennään ohjaajan johdolla lastenosastolle, paikasta toiseen siirtyminen kertoo lapselle osaltaan, että ollaan matkalla syvemmälle aiheeseen. – Tämän julkaisun satutuntiesimerkeissä siirtymät on toteutettu niin sanotun satumadon avulla. Satumato on leikinomainen ja toimivaksi koettu tapa johdattaa lapsiryhmä hallitusti paikasta toiseen.

Kohtaamisesta kohti tarinan maailmaa

Pedagoginen satutunti alkaa aina siitä, että jokainen lapsi tulee nähdyksi ja kohdatuksi. Tämä toteutuu esimerkiksi niin, että ohjaaja kysyy jokaiselta lapselta hänen nimensä ja kirjoittaa sen maalarinteippiin. Lapsi kiinnittää teipin vaatteisiinsa paikkaan, josta sen voi helposti nähdä.

Nimien toteamisen ja keskusteluyhteyden syntymisen jälkeen aletaan vähitellen siirtyä tarinan maailmaan. Tämä tehdään esimerkiksi sadun sisältöön liittyvän toiminnallisen leikin avulla. Samalla lapset saavat tilaisuuden hallitusti purkaa mahdollista jännitystään ja ylimääräistä toimintatarmoaan.

Kuva 1 Toiminnallinen leikki purkaa jännitystä ja energiaa sekä pohjustaa tarinan aihetta. Pian kuultavan tarinan päähenkilöt (leijona ja hiiri) paljastetaan lapsille vähä vähältä niin, että hahmojen nimet kehollistetaan kirjain kerrallaan. Tässä meneillään E-kirjain.

Mikäli tarinan ymmärtämiseen tarvitaan taustatietoja tai taustatietojen aktivointia, kuten esimerkiksi sen äänen sanomista, mitä tarinassa esiintyvät eläimet syövät ja mitä eivät, näitä asioita koskevan keskustelun paikka on toiminnallisen leikin jälkeen. Kun leikin avulla on jo tullut esille, mitä eläimiä tarinassa esiintyy, ohjaaja voi seuraavaksi esimerkiksi panna näkyviin kuvia tarinan päähahmoille kelpaavista eväistä ja kysellä lapsilta, mitä kuvissa on ja mitkä kuvien asioista maistuvat millekin hahmolle.

Kuva 2: Tarinan maailmaa lähestytään antamalla tai aktivoimalla tarinan ymmärtämiseen tarvittavia taustatietoja sadussa esiintyvistä eläimestä ja sen elintavoista. Tässä tutkitaan tietokirjan artikkeleita leijonista.

Ennakointia ja osallisuutta

Kun pohjustusvaiheen jälkeen on siirrytty tilaan, jossa itse tarina kerrotaan, ohjaaja toteaa ensin tarinan nimen ja näyttää ryhmälle tarinan kansi- tai pääkuvan. Seuraavaksi ohjaaja pyytää lapsia arvelemaan näiden niin sanottujen ennakkojäsentäjien perusteella, mistä tarina voisi kertoa ja kenelle se tapahtuu.

Ennakkojäsentäjien käsittelyn jälkeen ohjaaja ohjeistaa ryhmän tuottamaan konkreettisia elementtejä, joita tarvitaan tarinan kertomisessa. Tällaiset elementit voivat olla esimerkiksi osia tarinan tapahtumaympäristöstä, kuten savannilla paistava aurinko ja paahteessa kuivunut ruoho. Oman panoksen antaminen synnyttää lapsissa omistajuuden: kyseessä on juuri tämän ryhmän tarina.

Lasten tuottamat, kerronnassa tarpeelliset elementit voidaan usein piirtää tai muutoin toteuttaa suoraan siihen (isoon) paperiin, jota ohjaaja aikoo käyttää pohjana satua kertoessaan. Mikäli elementit kuitenkin ovat sellaisia, että ne tehdään vaikkapa taittelemalla, kuten origamieläimet, tai esimerkiksi värittämällä valmiiksi muotoon leikattuja aihioita, kuten syksyn lehtiä, valmiit aikaansaannokset kiinnitetään sadunkerronnan pohjana toimivaan paperiin esimerkiksi sinitarralla.

Kuva 3: Osallisuutta ja omistajuutta luodaan kuvittamalla yhdessä tarinan miljööä tai askartelemalla elementtejä, joita kerronnan aikana tarvitaan. Tässä väritetään savannin yllä porottavaa aurinkoa, ja pian savannille ilmestyy myös ruohoa.

Kerrotaan ja kerrataan

Satua kertoessaan tai lukiessaan pedagogisen satutunnin ohjaaja käyttää apunaan tarinan seuraamista helpottavia, tarinaa jäsentäviä kuvia ja kysymyksiä. Sitä mukaa, kun tarina etenee, ohjaaja lisää tarinalle varattuun, seinään kiinnitettyyn paperiin joko satukirjasta kopioituja tai itse valmistettuja, tarinan kulkua havainnollistavia kuvia. (Kuvien kopioimiseen liittyvistä tekijänoikeuksista ks. tässä julkaisussa 4.2. *Kuvien tekijänoikeudet pedagogisilla satutunneilla.*)

Kuva 4: Sadun jäsentymistä kuulijoiden mielessä helpotetaan siten, että kerronta-alustana toimivaan paperiin lisätään kuvia sadun etenemisen mukaan. Tässä hiiri hipsii savannilla ruokaa etsimässä eikä huomaa päivänunilla olevaa leijonaa.

Kuvien lisäksi ohjaaja helpottaa tarinan jäsentymistä kuulijoiden mielessä esittämällä näille kysymyksiä tarinan eri vaiheissa. Jotta kysymykset tekisivät tehtävänsä kertomuksen perusrakenteen oppimisessa, niiden tulee liittyä joko tarinan rakenteeseen tai auttaa ymmärtämään tarinan sisältöä. Pedagogisella satutunnilla tarkoituksenmukaiset kysymykset siis joko ennakoivat tarinan seuraavaa vaihetta tai selventävät sitä, mitä äskettäin tapahtui.

Kun tarinassa on päästy siihen vaiheeseen, että tarinan lähtökohtaelementit ovat selvillä – eli varsin alussa – kertominen katkaistaan ja elementit todetaan ääneen. Tämä tehdään siten, että lähtökohtaelementit (*päähenkilö ja se, mitä hänestä saadaan tietää, tarinan paikallinen ja ajallinen miljöö sekä päähenkilön tavanomaiset toimet ennen varsinaisten tapahtumien alkua*) kysytään lapsiryhmältä yksi kerrallaan.

Tällainen tarinan lähtökohtien kertaaminen ja esille nostaminen alleviivaa niitä elementtejä, jotka ovat tarpeellisia myös arkipäivän kertomuksissa. Lähtökohtien toteaminen myös auttaa lasta hahmottamaan, mikä tarinan lopussa on toisin kuin alussa.

Kuva 5: Kertomuksen perusrakennetta nostetaan esiin jo kertomisen aikana tarinaa ennakoivien kysymysten avulla. Tässä lasten kovääninen vastaus ohjaajan kysymykseen siitä, miten leijona reagoi, kun se huomaa joutuneensa metsästäjän verkkoon.

Tarinan lähtökohtaelementit näkyviksi yhteisen “patsaan” avulla

Kun satu on kerrottu kokonaan, on sen kertaamisen ja erittelyn vuoro. Kertaus- ja erittelyvaihe tehdään siten, että ohjaaja kyselee lapsilta ensin tarinan lähtökohtaelementit ja sitten myös tapahtumien kulun ja tarinan lopputarkkaisuun. Sen jälkeen ohjaaja ohjaa lapsista yhteisen “patsaan”, ideana kehollistaa koko ryhmän voimin se kohta tarinasta, josta varsinaiset tapahtumat alkavat. Tämä kohta on tärkeä siksi, että siinä ovat näkyvissä kaikki tarinassa kuvattujen tapahtumasarjan kannalta olennaiset elementit.

Varhaiskasvatusryhmässä tarinan kertaaminen ja erittely on käytännössä sitä, että lapsilta kysellään seuraavat asiat: Kenelle tarina tapahtuu, eli kuka on tarinan päähenkilö? Millaisessa paikassa tarina tapahtuu? Milloin tarina tapahtuu, eli onko tarinassa kesä vai talvi, päivä vai yö? Millaista päähenkilön elämä on ennen kuin tapahtumat alkavat? Mitä sitten tapahtuu? Mikä asia on tarinan lopussa päähenkilön elämässä eri tavalla kuin tarinan alussa? Kyselemisen apuna on paikallaan käyttää lapsille tuttua *kerrontatyökalua eli Olipa kerran -korttipakkaa*.

Tämän keskustelun jälkeen on vuorossa satutunnin tärkein osa eli sen toteaminen, mikä on se poikkeus päähenkilön rutiiniin, josta tarinan tapahtumat lähtevät liikkeelle. Mitä uutta ja erikoista, muutoksen käynnistävää päähenkilölle tapahtuu?

Parhaiten tämä kohta erottuu ja jää mieleen, kun se tehdään fyysisenä ”patsaana” koko ryhmän voimin. Patsas saadaan aikaan siten, että ohjaaja ohjaa lapset asettumaan tilaan suhteessa toisiinsa siten, että kokonaisuus kuvaa tilannetta, josta varsinainen tapahtumien kulku alkaa.

Esimerkiksi Leijona ja hiiri -sadun tapahtumat alkavat siitä, että hiiri törmää vahingossa nukkuvaan leijonaan, ja leijona herää ja hermostuu. Kohtaus kehollistuu minimissään niin, että ohjaaja ohjaa yhden lapsista

nukkuvaksi leijonaksi lattialle, yhden lapsista leijonan ylle kaartuvaksi puuksi ja yhden taustalla paistavaksi iltapäivän auringoksi. Lisäksi tarvitaan hiiri, joka herättää leijonan.

On tärkeää, että jokaisella on rooli yhteisessä patsaassa. Mikäli lapsia on paljon, yksittäisen patsaselementin voi pilkkoa osiin esimerkiksi niin, että yksi lapsista on hiiren kuono, toinen vasen korva, kolmas oikea korva, neljäs vartalo ja viides häntä. Puulla voi olla useita oksia, auringolla säteitä jne. niin, että patsaaseen saadaan koko ryhmä. Ja mikäli joku lapsista ei jollakin kerralla haluaisi mukaan patsaaseen, hän voi katsoa patsasta ulkoa päin: myös muiden kehollisen työskentelyn katsominen vahvistaa kertomuksen perusrakenteen hallintaa (Schmidt et al. 2023; ks. myös Bernstein et al. 2024).

Yhteinen patsas on palkitseva päätös satutunnille. Pedagogisen satutunnin tarkoituksen kannalta patsas tekee näkyviksi kaikki ne elementit, jotka lapsen on tarpeen hahmottaa, jotta hän ymmärtäisi kulttuurin kertomuksia ja osaisi itsekin kertoa.

Kuva 6: Lopuksi tarina kerrataan. Tapahtumat liikkeelle paneva kohta kehollistetaan yhteiseksi "patsaaksi", joka voi tarpeen mukaan liikkuaakin. Tässä hiiri on juuri tullut vahingossa herättäneeksi leijonan, joka oli vetäytynyt päiväunille akaasian varjoon.

Kirjallisuus:

Bernstein, Katie A. et al. (2024): Gesture like a kitten and you won't forget your tale: Drama-based embodied story time supports preschoolers' narrative skills. *Early Childhood Research Quarterly*, 66. 178–190.

Schmidt, Annette et al. (2023): What's the Story with Storytime? An Examination of Preschool Teachers' Drama-Based and Shared Reading Practices During Picturebook Read-Aloud. *Early Childhood Education Journal*.